

לתמותו עד שיעידו בו בפני הבעלים. וכן אמר בברייתא יהודה בן נקוסא אמר סומכוס (תלמיד ר"מ). רבי יוסי אומר: הרי הוא בחזקתו. מחלוקתם היא האם הרשות (שנשתנתה כשיצא מידי אפוטרופוס ונכנס לרשות בעלים) משנה (את העדאתו) אם לאו. [רבינא מ.] פירש שבזה נחלקו רבי יהודה ורבי יעקב; רבי יהודה סבר הריהו בחזקתו ורבי יעקב סבר רשות משנה].

רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, הלכך להלכה רשות אינה משנה (רי"ד ורי"א"ז ואור זרוע ונמוקי יוסף ורש"ל). והמאירי פסק רשות משנה.

והרמב"ם (ו,י) פסק שרשות אפוטרופוס ושומר אינה משנה, אבל נתן השור במתנה או מכרו – משנה. ויש אומרים (מובא במאירי. וכן דעת הרא"ה מ:) להפך; באפוטרופוס וכד' הרשות משנה, שאומרים בעליו: לאו כל כמיניה של זה לייעד את שורנו. משא"כ נתן ומכר לאחר אין הרשות משנה (וע' גם ברשב"א מ: שלרבא אין רשות משנה ורק כשהועד בבית שואל, ושמו אף אפוטרופוס, כשהורר לבעליו הוא תם).

ד. שור שהלכו בעליו למדינת הים, משמע בברייתא שדינו כדין שור של חרש שוטה וקטן שמעמידים להם אפוטרופוס (וכן מפורש במאירי ועוד. וע"ע להלן). ותלוי במחלוקת התנאים האם מעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו אם לאו (שהואיל ואין להם בעלים גמורים אלא על ידי תקנת בית דין בהעמדת אפוטרופוס – הקלו בו חכמים. תוס').

א. אף בזה האפוטרופוס משלם משלו [לרבי יוסי בר חנינא] עד שיחזרו בעליו (רש"ל).

ב. בלא העמדת אפוטרופוס אין גובים, שאף התם אין מעידים בו לשלם חצי נזק אלא בפני הבעלים (פסקי הרי"ד. וכ"מ ברמב"ם ו,ג. וע' גם בשיטמ"ק מ. בשם הר"מ מסרקסא).

דף מ

פב. שור שהרג אדם; –

א. כיצד שמים תשלומי כופר? האם הם כפרה או ממון?

ב. האם אפוטרופוס משלם את הכופר?

ג. שור של שותפים, כיצד משלמים כופר?

ד. האם ממשכנים על תשלומי כופר?

א. אם כפר יושת עליו, ונתן פדיון נפשו – דמי ניזוק. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: דמי מזויק. ואמר רב פפא: הכל סוברים כופר – כפרה, רק נחלקו אם בניזוק שמים אותו (כ'שיתה' האמורה בדמי ולדות) או במזויק (פדיון נפשו). [סברת רב חסדא בתחילה היתה שיתכן שנחלקו אם כופר כפרה או ממון. ומסתבר שהלכה כרב פפא (רא"ה. ומשמע שגם לפי האמת ישנה דעה שכופרא ממונא. וכ"מ במפרשים ריש מכות. ואולם בתור"פ להלן מג: כתב שלמסקנא לכו"ע כופרא כפרה)].

הלכה כרבים, שכופר – דמי ניזוק (רמב"ם נזיקי ממון י,ד יא,א; רי"ד ורי"א"ז. וכן נקט רש"י (ב:) בפירוש פשט הפסוק).

הראב"ד בחדושו (מב: מג.) צדד שמשלם דמי ניזוק לפי הקצבה האמורה בפרשת ערכים. והרשב"א הקשה על כך מלשון הברייתא.

מבואר בסוגיא שהואיל והכופר כפרה, לכך שור היתומים שנגח – פטורים מלשלם כדלהלן בסמוך. וכן נפקא מינה בשנגח שורו ומת – שאין כפרה לאחר מיתה, כחטאת ואשם. (עפ"י תור"פ; ראשונים מג. ודוקא כשלא עמד בדין, אבל עמד בדין ומת – הורשים חייבים, שנעשה החיוב כמלוה. יש"ש סי' כח).

וכן נפ"מ לענין מחילת הורשים (עפ"י תוס' וראשונים מג. ודוקא קודם שהגיע הכופר לידם, אבל לאחר מכן – ודאי יכולים להתויר. יש"ש סי' כח). ובמנחת חינוך (נא) צדד בדעת הרמב"ם שאף על פי שהכופר כפרה, מועילה מחילתם. ואפשר לפי זה שלדעתו אם מת המזיק – גובים תשלומי הכופר מיורשיו אעפ"י שהכופר כפרה (ע' אילת השחר מג. וע"ע מנחת שלמה סוס"י צ).

וכן נפקא מינה האם נפטר מכופר בהודאתו, למאן דאמר תם משלם חצי כופר ופולגא נוקא קנסא, שאם כופרא כפרה – אינו נפטר. (עפ"י גמרא להלן מא:).

וכן נפקא מינה לעד אחד, שהוא מחייב כפרה אך לא ממון (עפ"י גמרא שם כפי שכתבו הראב"ד הר"ד והרא"ש בשיטמ"ק; תורי"ד מג. וכן פסק ריא"ז, שמשלם כופר על פי עד אחד. אך בתוס' ריש סנהדרין כתבו שצריך לחיוב כופר ב"ד מומחים כבדיני ממונות. וכן שני עדים דוקא. ושםא דבריהם אמורים רק לענין כפיית ב"ד אבל אם בא לצאת ידי שמים חייב עפ"י עד אחד. ע' שער"י ו,ה ט).

נפקותא נוספת: כשאין לו נכסים, האם מחויב לחזר אחר ממון כדי שיתכפר לו (תור"פ; רש"י מג. כבאר הראשונים). וכן בספק, כגון שהרג ספק נפל ספק בן קיימא, שאין מוציאים ממון מספק אבל אם בא לצאת ידי שמים, כיון דקיי"ל כופרא כפרה – חייב (נמוקי יוסף מד).

וכן נפ"מ לענין ההלכה 'מסדרין לבעל חוב' – שאם הוא כפרה נראה שאין מסדרין לו (ראב"ד מג.).

וכן נפ"מ בשור השותפים, כדלקמן. וכן יש נפקותא לענין עונש 'ועשיתם לו כאשר זמם' בעדים זוממין כמבואר ריש מכות.

ב. אפוטרופסים אינם משלמים כופר. ופירשו משום שכופר כפרה ויתומים (וכן חרשים ושונים שאינם בני חיוב. רמב"ם) אינם בני כפרה.

א. מדובר באפוטרופוס שב"ד מעמידים לשמור שור היתומים, אבל כשמינה אביהם אפוטרופוס על ממונו, נראה פשוט שמשלם כופר אם פשע, כשאר שומרין (ים של שלמה).
ב. רש"ל נקט מסברא שהוא הדין בשור שהלכו בעליו למדינת הים, שאינו בר חיובא. (וצ"ע מהיכא תיתי. בשלמא גבי נזיקין כתיב 'הועד בבעליו' כנ"ל אבל לענין כופר מניין).

ג. שאל רב אחא בר יעקב לפני רב נחמן: שור של שני שותפים – כיצד משלמים כופר; ישלמו שתים – 'כופר' אחד אמרה תורה ולא שנים. ישלם כל אחד חצי – 'כופר' שלם אמרה תורה.

א. הרמב"ם (נזקי ממון י,ה) פסק שכל אחד מהשותפים משלם כופר שלם שהרי כל אחד מהם צריך כפרה גמורה. ופירש המגיד-משנה טעמו, כיון שודאי חייבים בכופר [כמשמעות דברי הגמרא], יש להחמיר בספקו משום כפרה, ואינו כספק בתשלומי ממון.

ב. אם סוברים כופרא ממונא – אין ספק שמשלמים כופר אחד בין שניהם, כשאר חיובי ממון (עפ"י ראשונים).

ג. יש אומרים שלדעת האומר כופר דמי מזיק, בודאי משלם כל אחד כפי דמיו ואין זה נחשב 'שנים' (עפ"י אור החיים משפטים; אמת ליעקב ועוד).

שני שוורים של שני אנשים שהרגו אדם – דין מיתתם כדין מיתת אנשים שהרגו אדם, כשהכוהו בזה אחר זה או בבת אחת כדלעיל י (תוס').

ד. עוד שאל רב אחא בר יעקב, האם ממשכנים על תשלומי כופר כשם שממשכנים על חוב ממון, או שמא כיון שהוא כפרה אין ממשכנים עליו כמו חטאות ואשמות. ולא נפשטו הספקות.

התוס' פירשו הספק על יורשי הניזק, האם ממשכנים אותו. וכתב הרשב"א שנראה מדברייהם שפשוט שאם לא רצה לשלם – בית דין מגבים וממשכנים כשאר ניזקין. וכן פירש המגיד-משנה (נוקי ממון י, ד) בדעת הרמב"ם שפסק שממשכנים אותו בעל כרחו. שהכוונה על ב"ד, וזה אינו הספק שבגמרא (אך הרמב"ם סתם כלשון הגמרא ולא הזכיר 'ב"ד'. ועו"ק לפירוש זה למה לא הביא הדין שבגמרא. גם לפי"ז צ"ל ש'משכנים' לאו דוקא אלא אף מגבים מכל נכסיו (וכמוש"כ בשיטמ"ק מר"א מגרמישא), שלא כ'משכנים' האמור בחטאות ואשמות. ולח"מ ורש"ל פירשו שפסק להחמיר בספק. וכן נראה מתוך דברי המאירי).

ובמאירי מבואר שנידון הגמרא הוא על מישכון בית דין, ונקט כפי הצד שממשכנים. והוסיף: 'יראה לי שאין ממשכנין בו אלא בית דין שבירושלים, שאין בתי דינין בשאר עיירות נזקקים לכפרה'.

ויש פוסקים מספק שאין ממשכנים (ערמב"ן ורישב"א ריש מכות). וכן נקט ריא"ז, והוסיף שאם משכנוהו יורשי הנהרג – אין מוציאים מידם מפני הספק.

פג. מה דין התשלומין במקרים הבאים?

א. השואל שור בחזקת תם ונמצא מועד, ונגח בבית שומר.

ב. שאל תם והועד בבית שואל והחזירו לבעלים ונגח.

א. שאלו בחזקת תם ונמצא מועד – בעלים משלמים חצי נזק ושואל משלם חצי נזק (עד כדי שווי גופו. תוס' ועוד). והעמיד רב בשהכיר בו שהוא נגחן, שאם לא כן יכול לומר 'שור שאלתי אריה לא שאלתי' (הלכך באופן זה הבעלים חייבים נזק שלם. רמב"ם ד, ח).

עוד העמידו שקדמו בית דין ותפסוהו, אבל בלאו הכי יכול השואל לטעון, אילו היה תם הייתי מודה ונפטר (כמאן דאמר מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור. תוס'), או [למ"ד חצי נזק ממון] מבריוחו לאגם ונפטר (כלומר מתוך אפשרויות אלו שהיו בידי, היה הניזק מתפשר עמי בדבר מועט והיה מוחל לי. תוס' ועוד). אם יש עדים שלא נודעה לו מועדותו עד שיצא לב"ד, אין לו טענות אלו שהרי סבר שהוא תם ואעפ"כ לא הודה ולא הבריה (תוס' וערשב"א).

וכתב מהרש"ל [ופירש בזה דברי הרמב"ם] שאפילו בלא עדים, לאו כל כמיניה לטעון נודע לי מיד אחר הנגיחה שהוא מועד ולכן לא הברחתיו לאגם, מלבד אם יכול לברר דבריו כגון שאומר פלוני אמר לי.

לדברי רבי יוחנן ורבה (בראשונים: רבא), דין זה אמור לפי הדעה שרשות אינה משנה, אבל אם רשות משנה – אין בבית שואל אלא תשלומי חצי נזק. רב פפא אמר: אפילו אם רשות משנה – כאן משלמים נזק שלם, משום שכל מקום שהולך שם בעליו עליו. וכן פסק הרמב"ם (ו, ו ובמ"מ. וע' לעיל).

מבואר בגמרא שאעפ"י שלא החזירו שואל לבעליו אלא התפיסו לב"ד, נפטר בכך ואין יכול בעל השור לטעון, אילולי החזרת לי שורי הייתי מבריחו לאגם ולא היו גובים ממני [כשאין לו נכסים אחרים] – שהשואל, כשם שהוא משועבד לבעלים כך משועבד לנושים בבעליו, מדינא דרבי נתן.

ב. הועד בבית שואל והחזירו לבעלים, בעלים משלמים (מעתה) חצי נזק ושואל פטור מכלום. לדברי רבי יוחנן ורב פפא, זהו רק לפי הדעה שרשות משנה, אבל אם אינה משנה – חייבים נזק שלם. ורבה (רבא) אמר: אפילו רשות אינה משנה אין יכולת לשואל ליעד את השור שאינו שלו. הרמב"ם (ד,ה) פסק כדברי הברייתא. וכן מורים דברי שאר הראשונים. ומהרש"ל נקט להלכה שרשות אינה משנה גם באופן זה ונשאר במועדו.

דפים מ – מא

פד. א. שור האצטדין שהרג אדם, מה דינו?

ב. מה בין שור הרובע והנרבע לשור הנוגח שהרג אדם?

א. שור האצטדין (שהרג אדם) אינו חייב מיתה שנאמר כי יגח – ולא שיגיחוהו (משנה לט.).

א. דוקא בכגון זה שאדם נלחם עמו להורגו, אבל לא שיסוי בעלמא (עפ"י תוס' כד סע"ב). ויש אומרים ששונה שור האצטדין שהוא רגיל הרבה בכך ואין בו דעת ונוגח דרך תרבותו כל זמן שמשסים בו כפי מה שהורגלוהו (רמ"ה, מובא בנמו"י שם. וכן ברבנו יהונתן: 'שהוא מוחזק בכך שכשמשסין אותו בני אדם והוא הולך ומנגח').

ב. הריטב"א צדד ששור האצטדין נפטר רק ממיתה אבל אפשר שחייב בתשלומי נזיקין. והנמו"י (כד: חולק משום שאנוס הוא שאין בו דעת כנ"ל. וכן הביא המאירי שתי דעות בזה. וברמב"ם (ו,ה ובמ"מ) נראה שנקט שאין לו מועדות אלא משלם חצי נזק [וכן הסכים רש"ל]. והראב"ד השיגו.

ולענין כופר, במאירי משמע שפטור אפילו לפי הדעות המחייבים בניזיקין. וכן נקט רש"ל מסברא – קל וחומר ממיתה. ואולם הריא"ז פסק שמשלם כופר.

נחלקו רב ושמואל האם כשר לגבי מזבח (אנוס הוא) או פסול (הרי נעשתה בו עבירה). תניא כוותיה דרב להכשיר.

וכן הלכה (רמב"ם איסור"מ ד,ג).

ב. שור הרובע או הנרבע לאדם, וכן הנוגח אדם וממיתו – דינם בסקילה ופסולים על גבי מזבח (מן הבהמה,

מן הבקר. ויש דורשים מכי משחתם בהם. עתוס; רמב"ם איסור"מ ג,ו).

הרובע מומת ונפסל באונס כברצון [בדומה לנרבעת. רש"י]. ואילו הנוגח באונס – שהגיחוהו אחרים – אינו במיתה, ולענין כשרותו למזבח – מחלוקת, כאמור.

הנוגח משלם את הכופר ואילו הרובע אינו משלם אעפ"י שהיה על ידו איבוד נפש, שביט דין הרגו את הנרבעת (אבי"י). ורבא אמר אפילו כשהרג ברביעה פטור מכופר, כי רק בקרן שכוונתו להזיק יש חיוב כופר.

הרמב"ם (י,ט) פסק שאין הבהמה נסקלת אלא בכונתה להזיק. ולענין כופר בשן ורגל – ע' לעיל כו.